

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ»

Харків
2023

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

Електронне видання

кафедра історії держави і права України і зарубіжних країн

**ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ»**

для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 08 «Право»
спеціальності 081 «Право»

**Харків
2023**

Програма навчальної дисципліни «Історія держави і права України» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» / уклад.: Є.О. Васильєв, С.Л. Гоцуляк, В.М. Єрмолаєв, Р.А. Казак, К.М. Лісогорова, А.А. Омарова, Г.П. Пономарьова, В.О. Рум'янцев, Н.С. Стеценко, М.О. Турчіна, Д.А. Шигаль. Харків: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2023. 31 с.

У к л а д а ч і : Васильєв Є.О.,
Гоцуляк С.Л.,
Єрмолаєв В.М.,
Казак Р.А.,
Лісогорова К.М.,
Омарова А.А.,
Пономарьова Г.П.,
Рум'янцев В.О.,
Стеценко Н.С.,
Турчіна М.О.,
Шигаль Д.А.

© Національний
юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
2023.

ВСТУП

Історія держави і права України є фундаментальною навчальною дисципліною і має на меті навчити студентів розуміти державно-правові реалії сучасності, сутність, негативні й позитивні риси чинного права, передбачає пізнання і використання закономірностей виникнення, розвитку і функціонування держав і правових систем, прогнозування їх подальшої еволюції.

Навчальна дисципліна дає уяву про: предмет і метод історії держави і права України; її місце в системі юридичних наук; методологію її викладу і вивчення; зміст основних категорій історико-правової науки; її ключові теоретичні напрямки; періодизацію курсу історії держави і права України; становлення держави і формування права; загальне й особливе у виникненні й розвитку держави і права; правове становище окремих соціальних верств населення; еволюцію форм правління; основні джерела і галузі матеріального й процесуального права; головні етапи виникнення і розвитку принципів демократичної, соціальної, правової держави, розподілу влади, пріоритету прав і свобод людини; становлення системи законодавства в Україні; етапи систематизації права тощо.

При вивченні даного курсу передбачається проведення лекцій, семінарських занять, консультацій, виконання індивідуальних завдань студентами з використанням схем, таблиць, карт, методичних рекомендацій, проходження поточного модульного контролю.

Підсумковою формою контролю є іспит, під час якого перевіряються рівень засвоєння отриманих знань, уміння їх застосовувати при вирішенні конкретних професійних завдань.

У результаті вивчення історії держави і права України студенти повинні:

- **з н а т и** предмет і метод історії держави і права України; сучасний стан проблем цієї науки; розвиток суспільного ладу на різних етапах вітчизняної історії; систему

органів влади й управління, суду в Україні зі стародавніх часів до сучасності; історію розвитку основних державно-правових інститутів України; ключові джерела права; історію кодифікації права України; структуру судових і правоохоронних органів; перешкоди і проблеми, які виникали на шляху розбудови української державності;

- **вільно орієнтуватися** у системі основних джерел історії держави і права України;

- **уміти** використовувати знання з історії держави і права України у практичній діяльності; аналізувати правові акти та інші документи за допомогою різних методів і принципів наукового пізнання; виокремлювати основні історичні закономірності державно-правового розвитку України; на основі історико-правового досвіду самостійно розробляти достовірні наукові моделі державно-правового розвитку сучасної України.

Затверджена
на засіданні кафедри,
протокол №6 від 29.08.2022 р.

Модуль 1. Державно-правовий розвиток України за часів феодалізму

Предмет і метод історії держави і права України.
Предмет, методологія курсу історії держави і права України, його місце в системі юридичних навчальних дисциплін. Історіографія курсу. Наукова і навчальна література з курсу. Наукова періодизація історії держави і права України.

Перші державні утворення і право на території Північного Причорномор'я і Приазов'я (середина I тис. до н. е. – V ст. н. е.). Виникнення і розвиток Скіфської держави: державний та суспільний лад; джерела й основні риси права. Античні міста-держави: Ольвія, Херсонес, Пантікапей, Тіра та ін. Правове становище населення, джерела й основні риси права. Боспорське царство, його державний і суспільний лад, джерела й основні риси права. Значення рабовласницьких держав Північного Причорномор'я для процесу розкладу родоплемінного устрою, виникнення державності у східних слов'ян.

Держава і право східних слов'ян у період зародження і становлення феодальних відносин (VI – початок XII ст. н. е.). Східні слов'яни, їх походження, розселення на території України. Родоплемінна організація суспільства та її розклад; родовий уклад життя східних слов'ян, зародження патріархального рабства, формування феодальних відносин. Переростання родових общин у територіальні. Східнослов'янські племена, союзи племен, племінні княжіння. Союз союзів племінних княжінь Середнього Подніпров'я під назвою «Русь» (VIII ст. н. е.). Суперсоюз племінних княжінь під назвою «Руська земля» (поч. IX ст.). Утворення і розвиток держави з центром у Києві. Формування її території. Теорії походження Русі-України. Правове становище населення.

Великі київські князі. Місцеві князі. Бояри. Духовенство. Міське населення. Смерди. Закупи. Ізгої. Холопи. Державний лад. Ранньофеодальна монархічна форма правління. Вищі органи влади: великий київський князь, рада при великому князі. Удільні князі. З'їзди князів (снеми). Відносини сюзеренітету-васалітету. Двірсько-вотчинна система управління. Віче. Судові органи. Військо. Церковна організація. Джерела права Києво-Руської держави: звичаєве право, князівське законодавство, міжкнязівські договори, постанови князівських з'їздів і вічевих зборів, договори Русі-України з іноземними державами. Джерела церковного права: церковні статuti Володимира і Ярослава, збірки канонічного права. «Руська Правда» – пам'ятка права Києво-Руської держави. Основні риси права. Право власності, зобов'язальне право, спадкове право. Шлюбно-сімейне право. Поняття і види злочинів, мета і система покарань. Основні риси судочинства. Історичне значення Русі-України.

Держава і право Русі-України у період феодальної роздробленості (XII – XIV ст.). Соціально-економічний розвиток Русі-України на початковому етапі феодальної роздробленості. Державний лад. Правове становище населення. Зміни в державному ладі південно-західних земель у період поглиблення феодальної роздробленості і боротьби Русі-України проти навали кочових орд та інших іноземних загарбників (XIII – XIV ст.). Утворення і розвиток Галицько-Волинської держави. Галицько-Волинська держава – спадкоємиця Русі-України. Правове становище населення. Князі. Боярська аристократія. Духовенство. Міські жителі. Сільське населення. Смерди. Холопи. Державний устрій. Князівська влада. Коронація князя Данила як короля. Рада бояр. Удільні князі. З'їзди князів. Віче. Військо. Заснування Галицької митрополії. Місцеве управління. Значення Галицько-Волинської держави. Основні риси права південно-західних земель періоду феодальної роздробленості (XII – перша половина XIV ст.).

Державний лад і право на українських землях у складі інших держав (кінець XIV – XVII ст.). Приєднання українських

земель до Великого князівства Литовського. Українські землі під владою Польського королівства. Кревська унія 1385 р. Городельська унія 1413 р. Люблінська унія 1569 р. Утворення держави Річ Посполита. Берестейська церковна унія 1596 р. Зміни в соціально-економічному й правовому становищі українських земель. Державний лад. Установлення нового адміністративно-територіального поділу. Ліквідація князівств і земель. Запровадження воєводств і повітів. Центральні й місцеві органи влади й управління, судові установи. Особливості територіального устрою Галичини. Буковина у складі Молдавії і Туреччини. Закарпаття у складі Угорського королівства. Правове становище населення. Князі, магнати, бояри, шляхта. Духовенство. Міське населення. Селянство, його верстви і групи. Аграрна реформа 1557 р. і закріпачення селян. Джерела права. Звичаєве право. Сеймові й королівські конституції. Судебник Казимира 1468 р. Литовські статuti 1529, 1566, 1588 рр. «Устава на волоки» 1557 р. Основні риси права. Право власності. Зобов'язальне право. Спадкове право. Злочини і покарання. Судовий процес. Магдебурзьке право.

Українська колонізація Подніпров'я і Запоріжжя. Витоки і причини виникнення українського козацтва. Поява перших січей. Козацтво як явище світової історії. Запорізька Січ – державно-політичне утворення українського народу. Військово-політична організація Запорізької Січі. Козацька символіка. Організація реєстрового козацтва. Зародження і розвиток козацького права. «Ординація війська Запорізького» 1638 р., зміст і значення.

Визвольна війна українського народу 1648–1654 рр. Відродження національної держави і права України. Політико-правове і соціально-економічне становище України напередодні повстання 1648 р. Причини і характер війни. Рушійні сили війни. Гетьман Б. Хмельницький. Правове становище населення. Вигнання з України польських магнатів, шляхти, єзуїтів і ксьондзів. Зміцнення позицій православної шляхти й духовенства. Козацька старшина. Рядові козаки. Міські жителі та їх розшарування. Селянство. Формування української національної держави. Територія. Новий

адміністративно-територіальний поділ. Зборівський договір від 8 серпня 1649 р. Білоцерківський договір від 18 вересня 1651 р. Вищі органи влади й управління. Загальновійськова козацька Рада. Рада Генеральної старшини. Гетьман. Генеральний уряд. Полковники й полкові уряди. Сотники й сотенні уряди. Курінні отамани. Городові отамани. Запорізька Січ, її внутрішня організація. Поєднання військово-адміністративної і судової влади. Магістрати й ратуші, їх структура, права й обов'язки. Козацьке військо. Суд. Джерела права. Звичаєве право – основа права гетьманської держави. Нормативні акти гетьманської військово-адміністративної влади. Зміни в застосуванні законодавства польсько-литовського походження. Основні риси права періоду визвольної війни 1648–1654 рр. Історичне значення визвольної війни українського народу.

Модуль 2. Суспільно-політичний лад і право на українських землях під час їх перебування у складі імперій (друга половина XVII – початок XX ст.)

Державний лад і право на українських землях під час їх перебування під владою інших держав (друга половина XVII – XVIII ст.). Переяславська рада 1654 р. Березневі статті Богдана Хмельницького. Жалувані грамоти царя від 27 березня та 12 квітня 1654 р. Наслідки Переяславської угоди для української держави й народу. Подальші обмеження: Переяславські статті 1659 р., Батурицькі статті 1663 р., Московські статті 1665 р., Глухівські статті 1669 р., Конотопські статті 1672 р., Коломацькі статті 1687 р. Поділ Гетьманщини на Лівобережну і Правобережну Україну. Автономія України. Зміни в політичному становищі Запорозької Січі й Південної України. Особливості політичного устрою на Слобожанщині. Загальновійськова рада. Рада генеральної старшини. Генеральний уряд. Гетьманська влада. Полкові уряди. Сотенні уряди. Курені і городові отамани. Органи місцевого самоврядування. Магістрати й ратуші. Судові органи. Церква. Збройні сили. Наступ російського царату на права і вольності України. Органи самодержавного управління Україною. Малоросійський приказ, Перша Малоросійська колегія (1722–

1727), Правління гетьманського уряду (1734–1750), Друга Малоросійська колегія (1764–1786). Ліквідація української національної державності. Суспільний лад. Формування українського шляхетства. Духовенство і зміни в його правовому становищі. Правове становище селянства. Правове становище міського населення. Ліквідація козацького стану. Остаточне закріпачення у 1783 р. всіх категорій українського селянства.

Джерела права України у XVIII ст. Звичаї. Гетьманські й полковничі універсали. Рішення загальновійськової і генеральної старшинської рад. Збереження джерел права польсько-литовського походження. Конституція Пилипа Орлика (1710). Церковне право. Кодифікація права у першій половині XVIII ст. Робота кодифікаційної комісії 1728 р. «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. Кодифікація права у другій половині XVIII ст. «Суд і розправа в правах малоросійських» 1750 р. «Екстракт малоросійських прав» 1767 р. «Екстракт із указів, інструкцій і настанов» 1786 р. Цивільне право. Сімейне право. Кримінальне право. Судочинство. Соціально-економічний розвиток і правове становище Галичини і Правобережжя у складі Речі Посполитої. Гадяцький договір 1658 р. Органи публічної влади і джерела права на українських землях у складі Речі Посполитої. Адміністративно-територіальний устрій Речі Посполитої. Соціально-економічний розвиток і правове становище Закарпаття у складі Угорщини. Органи публічної влади й джерела права. Адміністративно-територіальний устрій на українських землях у складі Угорщини. Соціально-економічний розвиток і правове становище Північної Буковини і Криму у складі Туреччини. Органи публічної влади і джерела права на українських землях у складі Туреччини.

Державний лад і право на українських землях у складі Австрійської імперії (кінець XVIII ст. – перша половина XIX ст.). Три поділи Речі Посполитої (1772, 1793, 1795 рр.) і вплив цих подій на політико-правове становище й історичну долю України. Правовий статус окремих регіонів українських земель у складі Австрійської імперії. Реформи Габсбургів у

західних областях України. Правове становище населення та його особливості в окремих регіонах українських земель. Державний лад. Адміністративно-територіальний поділ. Галицька надвірна канцелярія. Провінційний становий сейм. Губернатор і губернське правління. Окружні старости циркулів і дистриктів. Обмеження міського самоврядування. Судова система. Джерела і кодифікація права. Цивільний кодекс 1797 р. Цивільно-процесуальний кодекс 1782 р., його нова редакція й введення у дію в Галичині у 1796 р. і 1807 р. Кримінальний і кримінально-процесуальний кодекси кінця XVIII – початку XIX ст.

Державний лад і право на українських землях у складі Австрії та Австро-Угорщини (друга половина XIX ст. – початок XX ст.). Революція 1848 р. в Європі й трансформація політико-правового статусу Галичини, Північної Буковини і Закарпаття. Скасування кріпацтва у 1848 р. і зміни у суспільних відносинах. Правове становище окремих соціальних груп. Шляхта. Духовенство. Селянство. Державний лад. Зміни в адміністративно-територіальному устрої. Галицьке намісництво й імперський намісник. Крайове управління Буковиною на чолі з крайовим президентом. Місцеві органи управління: повітові старости, міські бургомістри, сільські війти. Жупи в Закарпатті. Дворянські збори. Органи крайового і місцевого самоврядування. Крайові сейми Галичини і Буковини. Повітові, міські й сільські органи самоврядування. Крайові комітети, маршалки. Повітові общини. Імперський закон 1862 р. про місцеве самоврядування. Галицький крайовий закон 1866 р. про общини. Повітова рада і повітовий комітет. Реформа міського самоврядування. Статут для міста Львова. Міська рада і міський магістрат, їх компетенція і підпорядкування. Українське представництво в парламентських установах Австро-Угорщини. Судова реформа за імперським «Положенням про суд» 1849 р. Джерела права. Способи кодифікації місцевого права. Цивільний кодекс Австрії 1811 р. та його застосування. Цивільний кодекс 1895 р. Торговий кодекс 1863 р. Закон про компетенцію суду 1852 р. Закон про судочинство в безспірних справах 1854 р. Цивільно-

процесуальний кодекс Австрії 1895 р. Кримінальний кодекс Австрії 1852 р. Військово-кримінальний кодекс Австрії 1855 р. Дія кодексів на території Галичини і Буковини. Кримінальний кодекс Угорщини 1879 р. та його запровадження на території Закарпаття. Державний лад і право Галичини, Північної Буковини і Закарпаття на початку ХХ ст.

Державний лад і право на українських землях у складі Російської імперії (перша половина ХІХ ст.). Державний лад. Адміністративно-територіальний поділ. Система органів влади й управління в Україні. Комітет у справах Західних губерній. Генерал-губернатори. Губернатори, губернське правління, комітети, комісії. Градоначальники. Повітовий апарат управління. Земський суд і земський справник. Правове становище населення. Дворянство. Купецтво. Духовенство. Почесні громадяни. Селянство. Поміщицькі селяни. Державні селяни. Міське населення. Самоврядування державних селян. Судова система. Сільська розправа. Волосна розправа. Повітовий суд. Совісний суд. Губернська палата цивільного суду. Губернська палата кримінального суду. Головний суд на Лівобережжі. Магістратські й ратушні суди. Скасування судових органів місцевого походження. Джерела права та його кодифікація у першій половині ХІХ ст. Звичаї. Збірники магдебурзького права. Указна практика. Кодифікація права «Зібрання малоросійських прав» 1807 р. Робота кодифікаційної комісії 1826 р. «Звід місцевих законів Західних губерній» 1838 р. Сільський судовий статут. Припинення застосування норм магдебурзького права і Литовських статутів. Цивільне право. Сімейне право. Кримінальне право. Судочинство.

Державний лад і право на українських землях у складі Російської імперії (друга половина ХІХ ст.). Правове становище окремих верств населення. Дворянство, духовенство, купецтво, особисте і спадкове дворянство. Формування буржуазії і робітничого класу. Селянська реформа 1861 р. в Україні. Державний лад. Поліцейська реформа 1862 р. Університетська реформа 1863 р. Валувський циркуляр 1863 р. Судова реформа 1864 р. Земська реформа 1864 р. Міська реформа 1870 р.

Військова реформа 1862–1874 рр. Емський указ 1876 р. Контрреформи 80–90-х рр. Джерела права. Цивільне право. Сімейне право. Кримінальне право. Судочинство.

Державний лад і право Правобережної, Лівобережної та Південної України з початку ХХ ст. до 1917 р. Перша буржуазно-демократична революція 1905–1907 рр. в Україні. Поєднання революційної боротьби мас з національно-визвольним рухом. Створення українських національних партій. Виникнення Рад робітничих депутатів. Правові основи аграрної реформи 1906–1910 рр. й особливості її запровадження в окремих регіонах України. Правове становище дворянства, духовенства, буржуазії, почесних громадян, селянства й робітників; зміни в ньому відповідно до Маніфесту 17 жовтня 1905 р. і законів, прийнятих на його виконання. Трансформація державного ладу. Маніфести від 6 серпня і 17 жовтня 1905 р. Державна дума і Державна рада. Склад і діяльність депутатів від українських губерній у Державній думі. Українська думська громада. Третьочервневий державний переворот і його наслідки для України. Перша світова війна 1914–1918 рр. та її наслідки для України. Україна в планах учасників Першої світової війни 1914–1918 рр. Оголошення в українських губерніях воєнного або надзвичайного стану. Мілітаризація місцевого апарату державної влади й управління. Комісії і уповноважені особливих нарад у губернських і повітових містах. Обласні й місцеві військово-промислові комітети. Військово-польові суди. Цивільне, адміністративне і кримінальне законодавство у період революції 1905–1907 рр., наступної реакції, а також Першої світової війни 1914–1918 рр. Розвиток надзвичайного законодавства у напрямі охорони імперських порядків.

Модуль 3. Українська держава у ХХ ст. – на початку ХХІ ст.

Відродження Української національної державності (1917–1920). Причини й передумови Лютневої демократичної революції 1917 р. Перемога Лютневої революції. Повалення самодержавства. Формування Тимчасового уряду. Двовладдя.

Початок створення в Україні нових політичних структур. Створення рад робітничих, солдатських і селянських депутатів. Професійні спілки й фабрично-заводські комітети. Солдатські й флотські комітети. Міліція й Червона гвардія. Тимчасовий уряд та його органи в Україні. Формування місцевих органів влади. Дія законодавства Тимчасового уряду в Україні. Події в Петрограді влітку 1917 р. та їх вплив на політичну ситуацію в Україні. Липнева криза Тимчасового уряду. Корнілівський заколот. Падіння Тимчасового уряду. Історичні передумови нового відродження національної державності українського народу.

Становлення Української Народної Республіки (УНР).
Утворення Української Центральної Ради. М. Грушевський – голова Української Центральної Ради. Виникнення нових політичних партій і розширення складу Української Центральної Ради. Обрання комітету Української Центральної Ради (Мала Рада). Перший універсал Української Центральної Ради. Утворення Генерального Секретаріату Української Центральної Ради. Другий універсал Української Центральної Ради. «Статут Вищого управління України» від 27 липня 1917 р. «Тимчасова інструкція Генеральному Секретаріатові» Тимчасового уряду від 17 серпня 1917 р. Третій універсал Української Центральної Ради від 7 (20) листопада 1917 р. Проголошення Української Народної Республіки. Зміни в Українській Центральній Раді і Генеральному Секретаріаті. Питання території і адміністративного поділу Української Народної Республіки. Зовнішньополітична діяльність Української Народної Республіки. Четвертий універсал Української Центральної Ради від 9 (22) січня 1918 р., його зміст і значення. Проголошення України незалежною державою. Створення нового уряду незалежної держави – Ради Міністрів Української Народної Республіки. Місцеві органи. Правоохоронні органи. Збройні сили. Нормотворча діяльність Центральної Ради, Малої Ради, Генерального Секретаріату і Ради Міністрів України. Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вольності УНР) 1918 р., її зміст і значення.

Українська держава гетьмана П. Скоропадського.
Хліборобський конгрес 29 квітня 1918 р. у Києві. Обрання П. Скоропадського Гетьманом України, розпуск Української Центральної Ради. Причини падіння УНР. «Грамота до всього українського народу» П. Скоропадського від 29 квітня 1918 р. і перехід влади до гетьмана. «Закони про тимчасовий державний устрій України» від 29 квітня 1918 р., їх зміст і значення. Державне будівництво Гетьманату. Створення і розвиток Ради Міністрів – уряду гетьманської держави. Місцеві правоохоронні органи. Будівництво збройних сил. Зовнішньополітична діяльність гетьмана та його уряду. Право гетьманської держави. Опозиція проти гетьмана. Падіння гетьманської держави.

Українська Народна Республіка часів Директорії.
Прихід Директорії до влади і перші кроки державного будівництва. Трудовий конгрес. Виборче право. Інструкція від 5 січня 1919 р. про норми представництва на Трудовий конгрес. Рішення Трудового конгресу. «Закон про форму влади в Україні». Внутрішня і зовнішня політика Директорії. Зміни у складі Директорії. Перехід влади до Головного отамана С. Петлюри. Закон про формування державного устрою та порядок законодавства в УНР від 12 листопада 1920 р. Положення Варшавського і Ризького договорів щодо України. Падіння УНР, його причини.

Становлення і розвиток Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Розпад Австро-Угорської імперії, його політичні наслідки. Збори депутатів Східної Галичини в імперському парламенті, членів Галицького й Буковинського сеймів, представників політичних партій 18 жовтня 1918 р. Створення Української Національної Ради, її Статут від 18 жовтня 1918 р. Відозва Української Національної Ради від 1 листопада 1918 р. до українського народу, її зміст і значення. Тимчасовий Основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії, ухвалений Українською Національною Радою 13 листопада 1918 р. Проголошення Західноукраїнської Народної Республіки. Створення уряду ЗУНР – Тимчасової Ради

Міністрів. Формування місцевого адміністративного апарату. Вибори до Української Народної Ради від 4 січня 1919 р. Є. Петрушевич – Президент Західноукраїнської Народної Республіки. Підготовка до злуки ЗУНР і УНР. Універсали Директорії УНР про об'єднання з ЗУНР від 22 січня 1919 р. і рішення Трудового Конгресу з цього питання. Значення Акту злуки УНР із ЗУНР. Падіння ЗУНР, його причини.

Утворення і розвиток радянської державності і права в Україні (1917–1953). Формування радянської державності і права в Україні у 1917–1921 рр.: становлення і розвиток Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів у 1917 р.; боротьба за владу Рад у жовтні–грудні 1917 р.; I Всеукраїнський з'їзд Рад у Харкові; проголошення Української Радянської Республіки. Центральний Виконавчий Комітет Рад. Радянський уряд України – Народний Секретаріат. II Всеукраїнський з'їзд Рад та його рішення. Надзвичайні органи радянської влади. III з'їзд Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів у Харкові (6–10 березня 1919 р.). Прийняття Конституції УСРР 1919 р. Відновлення органів радянської влади на місцях. Ревкоми. Ради. Комнезами. Створення судових органів. Декрет «Про організацію Всеукраїнської Надзвичайної Комісії». Декрети про націоналізацію об'єктів приватної власності. Декрет «Про розверстку лишків врожаю 1918 та попередніх років» 1919 р. Закон УСРР «Про хлібну розкладку» 1920 р. Закон УСРР «Про землю» 1920 р.

Нова економічна політика, її законодавче оформлення в УСРР (1921–1929). Прояви НЕП у сільському господарстві і промисловості. Перебудова державного апарату у зв'язку з переходом до нової економічної політики. Утворення СРСР. Правові основи входження УСРР до складу Союзу РСР. Конституція СРСР 1924 р. Судова система УСРР. Положення про судоустрій УСРР 1922 р. Організація прокуратури. Утворення адвокатури. Перша кодифікація українського радянського законодавства. Законодавство Союзу РСР та його дія в УСРР. Адміністративне право і Адміністративний кодекс УСРР (1927). Цивільне право. Декларація про основні майнові

права, що визнаються в УСРР (1922). Цивільний кодекс УСРР (1922). Положення про трести (1923 і 1927 рр.). Кодекс законів про народну освіту (1922). Земельний кодекс УСРР (1922). Закон про ліси УСРР (1923). Кодекс законів про працю УСРР (1922). Кодекс законів про сім'ю, опіку, подружжя та акти громадянського стану УСРР (1926). Кримінальне право. Кримінальний кодекс УСРР (1922), зміни до нього і доповнення у зв'язку з прийняттям союзних актів «Положення про злочини державні» і «Положення про військові злочини» (1927). Процесуальне право. Кримінально-процесуальний кодекс УСРР (1922). Виправно-трудоий кодекс УСРР (1925). Цивільно-процесуальний кодекс УСРР (1924).

Утвердження в СРСР наприкінці 20-х – на початку 30-х рр. бюрократичної командно-адміністративної системи управління й культу особи Й. Сталіна. Індустріалізація і насильницька колективізація сільського господарства, їх законодавче забезпечення. Голодомор в Україні 1932–1933 рр. Зміни у соціально-класовій структурі суспільства. Конституція УРСР 1937 р. та її декларативний характер. Система органів влади й управління за Конституцією 1937 р. Перебудова державного апарату. Репресивний апарат і порушення ним законності. Масовий терор в Україні. Деформації у праві.

Державність і право західноукраїнських земель між двома світовими війнами. Правовий статус українських земель у складі Польщі. Особливості адміністративно-територіального устрою. Органи влади. Поліцейський апарат. Політика Польщі щодо «східних кресів» і міжетнічні відносини в Галичині й Волині. Полонізація. Соціально-економічний розвиток української спільноти в умовах Польської держави. Українські політичні організації. Українська парламентська репрезентація (УПР) в польському парламенті й Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО). Організація українських націоналістів (ОУН). Українські землі у складі Румунії. Адміністративно-територіальний поділ. Румунізація. Суспільно-політичне життя. Українські землі у складі Чехословаччини. Правовий статус Закарпаття. Суспільно-політичне й економічне життя. Карпатська Україна.

Конституційний закон Карпатської України 1939 р. Карпатська Січ. Культурне й релігійне життя на західноукраїнських територіях в умовах іноземного панування. Українська політична еміграція у Франції, Німеччині, Чехословаччині, Польщі.

Держава і право України під час Другої світової війни та у повоснні роки (1939–1953). Радянсько-німецький договір про ненапад і секретний протокол про розподіл сфер впливу в Європі. Початок Другої світової війни. Вступ радянських військ на територію Східної Галичини. Вибори до Народних Зборів України й рішення про входження Західної України до складу УРСР. Утворення 4 грудня 1939 р. Волинської, Дрогобицької, Львівської, Рівненської, Станіславської і Тернопільської західноукраїнських областей у складі УРСР. Вступ радянських військ у Північну Буковину і Бессарабію. Закон Верховної Ради СРСР про включення Північної Буковини, Бессарабії до УРСР. Утворення Чернівецької області у складі УРСР 7 серпня 1940 р. Масові політичні репресії під час радянської окупації Галичини, Волині, Північної Буковини, Хотинщини й Південної Бессарабії. Напад нацистської Німеччини на Радянський Союз. Спроба відновлення української державності. Утворення українського Державного Правління на чолі з Я. Стецьком (30.06.1941 р.). Утворення Української Національної Ради в Києві під проводом М. Величковського. Створення Української Повстанської Армії, її діяльність. Перебудова органів державної влади і державного управління УРСР в умовах воєнного часу. Найвищі органи влади й управління УРСР. Місцеві органи влади й управління. Суд і прокуратура. Звільнення території УРСР від тимчасової окупації. Створення Закарпатської області у складі УРСР 22 січня 1946 р. Особливості розвитку права УРСР у роки Другої світової війни. Міжнародна діяльність УРСР. Українська РСР – член-засновник ООН. Закінчення Другої світової війни. Перехід до мирного будівництва. Відбудова і подальший розвиток народного господарства. Перебудова державного апарату. Найвищі і місцеві органи влади й управління. Суд. Прокуратура. Діяльність репресивного апарату в умовах

подальшого посилення культу особи Й. Сталіна. Цивільне право. Сімейне право. Земельне право. Трудове право. Кримінальне право. Процесуальне право.

Радянська державність і право в Україні у 1953–1991 рр. Держава і право України у період десталінізації (середина 50-х – початок 60-х рр. ХХ ст.). ХХ з'їзд КПРС і Україна. Курс на відродження демократичних принципів державного будівництва. Спроби вдосконалення форм управління промисловістю, будівництвом, сільським господарством, наукою й культурою. Ліквідація репресивних органів сталінського тоталітарного режиму. Реабілітація невинних жертв сталінізму. Непослідовність і незавершеність цього процесу. Перебудова судової системи. Посилення прокурорського нагляду й укріплення законності. Зміни в законодавстві. Початок нової кодифікації радянського законодавства в кінці 50-х – на початку 60-х рр.

Держава і право України в період сповільнення темпів розвитку і застою (середина 60-х – перша половина 80-х рр. ХХ ст.). Соціально-економічне й політичне життя в Україні в умовах зміцнення командно-адміністративної системи управління. Спроби запровадження господарської реформи 1965–1967 рр. Підміна економічних методів керівництва народним господарством командно-адміністративними. Поступове згортання демократії. Українська Гельсінська група 1976 р. Подальша бюрократизація державного апарату. Конституція УРСР 1978 р. та її декларативний характер. Перебудова державного апарату згідно з Конституцією УРСР 1978 р. Продовження кодифікації українського радянського законодавства. Поточне законодавство. Завершення розроблення нових кодексів УРСР на підставі основ союзного законодавства. Приведення законодавства у відповідність до Конституції УРСР 1978 р.

Держава і право України у період перебудови (1985–1991). Поглиблення кризи тоталітарної системи. Проголошення курсу на прискорення соціально-економічного розвитку країни. Демократизація суспільно-політичного життя в Україні у другій половині 80-х рр. Реформа

державного апарату. Прийняття Закону УРСР від 27 жовтня 1989 р. «Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР». Запровадження інституту президентства в СРСР. Зміни у виборчому законодавстві. Вибори до Верховної Ради й місцевих рад у березні 1990 р. Зміни у статусі УРСР як союзної республіки у складі СРСР. Закон СРСР від 26 квітня 1990 р. «Про розмежування повноважень між Союзом РСР і суб'єктами федерації». Декларація про державний суверенітет УРСР від 16 липня 1990 р. Закон Української РСР від 3 серпня 1990 р. «Про економічну самостійність Української РСР». Зміни у структурі вищих органів виконавчої влади УРСР. Реформування цивільного, трудового й екологічного законодавства. Зміни у кримінальному і процесуальному законодавстві. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р.

Проголошення й розбудова Української незалежної держави. Постанова Верховної Ради УРСР «Про проголошення незалежності України» і Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. Розгортання державотворчих процесів. Зміцнення державного суверенітету України. Закон Верховної Ради України від 17 вересня 1991 р. «Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР». Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р. Всенародні вибори Президента України. Конституційний процес. Реформування права України. Будапештський меморандум 1994 р. Розробка і прийняття Конституції України 1996 р. Основні тенденції розвитку держави і права України після прийняття Конституції України 1996 р.

Політичні партії України, їх роль у державно-правовому житті країни. Всеукраїнський референдум 16 квітня 2000 р. Президентські вибори 2004 р. «Помаранчева революція». Конституційна реформа 2004 р. Основні тенденції суспільно-політичного життя у 2005–2009 рр. Президентські (2010) і парламентські (2012) вибори, їх особливості й результати. Адміністрація Президента України (у 2005–2010

рр. Секретаріат Президента України, з 2019 р. Офіс Президента України). Верховна Рада України. Кабінет Міністрів України. Місцеве самоврядування. Національне агентство з питань запобігання корупції (2015). Реформування судової системи. Закон України «Про судоустрій України» (2002). Конституційний Суд (1992). Верховний Суд України (1991–2017). Верховний Суд (з 2017 р.). Правоохоронні органи суверенної України. Служба безпеки України (1992). Генеральна прокуратура України (1991). Прокуратура. Спеціалізована антикорупційна прокуратура (2015). Міліція. Національна поліція України. Національне антикорупційне бюро України (2015): права, обов'язки, підслідність. Адвокатура. Нотаріат. Національна гвардія України (1991–2000, з 2014 р.). Розбудова Збройних Сил України. Закони України «Про Збройні Сили України» (1991), «Про державний кордон України» і «Про прикордонні війська України» (1991). Реформування української армії.

Спроби встановлення авторитарного режиму у 2010–2013 рр. Зміни до Конституції України. Угода про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС) та її зрив. Євромайдан. Революція гідності. Президентські й парламентські вибори 2014 р., їх результати. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Початок війни РФ проти України: анексія Криму, збройна агресія на сході України. Мінські домовленості. Президентські вибори 2019 р. Основні напрямки державно-правового розвитку України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Єрмолаєв В. М. Історія держави і права України: підручник. Харків: Право, 2021. 472 с.
2. Іванов В. М. Історія держави і права України: підручник. Київ: Атіка, 2007. 728 с.
3. Історія держави і права України: підручник / за ред. А.С. Чайковського. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 512 с.
4. Історія держави і права України: підручник / В. Д. Гончаренко, В. М. Єрмолаєв, В. О. Рум'янцев та ін.; за ред. В. Д. Гончаренка. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Харків: Право, 2019. 552 с.
5. Історія держави і права України: хрестоматія-практикум / М. Ю. Бурдін, Є. С. Логвиненко, І. А. Логвиненко; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Майдан, 2021. 890 с.
6. Історія державності України: експеримент. підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Одісей, 2004. 608 с.
7. Історія України та її державності: навч. посібник / за наук. ред. Л. Є. Дещинського. Львів: Бескид Біт, 2005. 368 с.
8. Кульчицький В. С., Тищик Б. Й. Історія держави і права України: підручник. Київ: Ін Юре, 2008. 624 с.
9. Музиченко П. П. Історія держави і права України: навч. посібник. 6-те вид., виправ. і допов. Київ: Знання, 2007. 471 с.
10. Остафійчук В. Ф. Історія України: Сучасне бачення: навч. посібник. 3-тє вид., переробл. і допов. Київ: Знання-Прес, 2006. 422 с.
11. Терлюк І. Я. Історія держави і права України: навч. посібник. Київ: Атіка, 2011. 944 с.
12. Тищик Б. Й., Бойко І. Й. Історія держави і права України: акад. курс. Київ: Ін Юре, 2015. 808 с.
13. Трофанчук Г. І. Історія держави та права України: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 384 с.
14. Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посібник / за ред. В. Д. Гончаренко. Вид. 3-тє, переробл. Київ: Ін Юре, 2003. 800 с.

15. Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посібник / упоряд.: А. С. Чайковський (кер.) та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.

Додаткова література:

1. Антологія української юридичної думки / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юрид. кн., 2002. Т. 2: Історія держави і права України: Руська Правда. 592 с.

2. Антологія української юридичної думки / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юрид. кн., 2003. Т. 3: Історія держави і права України: козацько-гетьманська доба. 584 с.

3. Бандурка О. М. Поліція в Україні: історико-правове дослідження (початок XVIII ст. – 1917 р.): монографія. Харків: Золота миля, 2012. 616 с.

4. Бедрій М. М. Копні суди на українських землях у XIV – XVIII ст.: історико-правове дослідження: монографія. Львів: Галиц. друкар, 2014. 264 с.

5. Бойко І. Й. Органи влади і право в Галичині у складі Польського Королівства (1349 – 1569 рр.): монографія. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2009. 628 с.

6. Бойко І. Місце і роль Конституції України 1710 р. в багатовіковій історії національного державотворення. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXVII звіт. наук.-практ. конф., 5-6 лют. 2021 р. : у 2-х ч. / голов. ред. В. М. Бурдін. Львів, 2021. Ч. 1. С. 39-46.*

7. Відейко М. Ю. Україна: від Трипілля до Антів. Київ: Кріон, 2008. 280 с.

8. Волошин Ю. В. Розкольницькі слободи на території Північної Гетьманщини у XVIII ст.: історико-демографічний аспект: монографія. Полтава: АСМІ, 2005. 312 с.

9. Гавриленко О. А. Античні держави Північного Причорномор'я: біля витоків вітчизняного права (кінець VII ст. до н. е. – перша половина VI ст. н. е.): монографія. Харків: Парус, 2006. 352 с.

10. Головка О. Б. Корона Данила Галицького: Волинь та Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя. Київ:

Стилос, 2006. 576 с.

11. Голодомор в Україні 1932–1933 років за документами Політичного архіву Міністерства закордонних справ Федеративної Республіки Німеччина / упоряд. А.І. Кудряченко. Київ: НІСД, 2008. 336 с.

12. Гончаренко В. Д. Право України в період десталінізації (друга половина 1950-х – перша половина 1960-х рр.). *Правова система України: історія, стан та перспективи*: у 5 т. Харків, 2008. Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України; підрозд. 2.6.5. С. 472–480.

13. Гончаренко В. Д. Право України в період перебудови (1985–1991 рр.). *Правова система України: історія, стан та перспективи*: у 5 т. Харків, 2008. Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України; підрозд. 2.6.7. С. 498–506.

14. Гончаренко В. Д. Право України в період уповільнення темпів суспільного розвитку і застою (середина 1960-х – середина 1980 рр.). *Правова система України: історія, стан та перспективи*: у 5 т. Харків, 2008. Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України; підрозд. 2.6.6. С. 480–498.

15. Гончаренко В. Д. Статус Української СРР за першою Конституцією Союзу РСР. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 57-65.

16. Демиденко Г. Г. Про деякі актуальні методологічні проблеми історії і права України. *Актуальні проблеми науки історії держави і права*: матеріали «круглого столу», присвяч. пам'яті проф. А. Й. Рогожина (м. Харків, 5 жовт. 2013 р.). Харків, 2013. С. 24–28.

17. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за заподіяння майнової шкоди в період Київської Русі і феодальної роздробленості (IX – середина XIII ст.). *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. Харків: Право, 2011. Вип. 21. С. 89–98.

18. Єрмолаєв В. М. Історія вищих представницьких органів влади в Україні: навч. посібник. Харків: Право, 2007.

280 с.

19. Забзалюк Д. Є. Історія держави та права України: навч. посібник (у схемах і таблицях). Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 120 с.

20. Заріцька І. М. Земельне законодавство доби української революції 1917–1921 рр. Київ: Атіка, 2010. 240 с.

21. Здобуття незалежності України 1991. Історія проголошення, документи, свідчення: у 2 т. / голова ред. ради О. Барабаш; відп. ред. Я. Зайко. Житомир: Рута, 2011. Т. 1–2.

22. Іванова А. Ю. Законодавчий процес і законодавча техніка в період Центральної Ради, гетьманату П. П. Скоропадського та Директорії: монографія. Київ: Наук. думка, 2011. 223 с.

23. Кіселичник В. П. Міське право та самоврядування громади Львова (друга половина ХІХ – початок ХХ століття). Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 352 с.

24. Кобилецький М. М. Магдебурзьке право в Україні (ХІV – перша половина ХІХ ст.): історико-правове дослідження. Львів: ПАІС, 2008. 406 с.

25. Ковальова С. Г. Судебник Великого князя Казимира Ягайловича 1468 року: монографія. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2009. 112 с.

26. Козаченко А. І. Земське самоврядування в Полтавській губернії (1864–1920 рр.): монографія. Полтава: Полт. літератор, 2009. 208 с.

27. Козюбра М., Лисенко О. Євразійська або слов'янська правова сім'я: реальність чи міф. *Українське право*. 2003. № 1. С. 7–16.

28. Кондратюк С. В. Розвиток доктрини українського парламентаризму в Галичині у складі Австро-Угорщини. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2008. Вип. 2. С. 54–62.

29. Конквест Р. Жнива скорботи. Радянська колективізація і голодомор. Луцьк: Терен, 2007. 456 с.

30. Корогод Г. І., Грובה В. П. Перша Конституція України. Пилип Орлик і його діяльність в еміграції: навч. посібник. 2-ге вид., допов. Суми: Унів. кн., 2011. 128 с.

31. Корона, або Спадщина Королівства Руського; за заг. ред. Л. Івшиної; вид. третє, стереотипне. Київ: ТОВ «Українська прес-група», 2018. 696 с.
32. Котляр М. Ф. Феномен удільної роздробленості Русі (повернення до проблеми). *Український історичний журнал*. 2013. №2. С. 24–37.
33. Макарчук В. С. Міжнародно-правове визнання державного кордону між Україною і Польщею (1939–1945 рр.): монографія. Київ: Атіка, 2004. 348 с.
34. Моряк-Протопопова Х. Правовий статус та повноваження Галицького намісництва (1849–1918 рр.). *Вісник Львівського Університету. Серія юридична*. 2011. Вип. 52. С. 96–103.
35. Отрощенко В. В. Етнічна історія населення України в I тис. до н.е. Етнічна та етнокультурна історія України: у 3 т. Київ: Наук. думка, 2005. Т. 1, кн. 2. С. 121–148.
36. «Пакти і Конституції» Української козацької держави: до 300-річчя укладення / відп. ред. В. А. Смолій; упоряд. М. С. Трофимук, Т. В. Чухліб. Вид. факс. Львів: Світ, 2011. 440 с.
37. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності / пер. з англ. Р. Ключка. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 496 с.
38. Плохій С. Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі / авториз. переклад з англ. Київ: Критика, 2015. 456 с.
39. Пономарьова Г.П. Досвід застосування пропорційної виборчої системи на виборах народних депутатів України 2006 р. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*: зб. наук. пр.; редкол. Ю.Г. Барабаш та ін. Харків: Право, 2014. Вип. 28. С. 33–45.
40. Правда Руська Ярослава Мудрого: початок законодавства Київської Русі: навч. посібник / уклад. Г. Г. Демиденко, В. М. Єрмолаєв; вступ. ст. В. Я. Тацій. Харків: Право, 2014. 344 с.
41. Редько А. Особливості територіального принципу організації системи влади й управління в УРСР (1957–1962

рр.). *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 12. С. 142–145.

42. Рум'янцев В. О., Гоцуляк С. Л. Судоустрій та судочинство Гетьманщини (друга половина XVII - перша половина XVIII століть). *Проблеми законності*: зб. наук. праць. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2021. Вип. 155. С. 8-25.

43. Рух опору в Україні, 1960–1990 / голов. ред. О. Зінкевич. Київ: Смолоскип, 2010. 804 с.

44. Рябошапка Г. Суверенітет в Україні: від радянської Федерації – до незалежної держави: монографія. Львів: Простір-М, 2012. 520 с.

45. Савчин М. Вихідні засади конституційної традиції в Україні. *Історико-правовий часопис*. 2014. № 2 (4). С. 35–40.

46. Самохвалов В. До питання про предмет історії права України. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки*. 2010. Вип. 84. С. 15–18.

47. Серьогіна С. Г., Демиденко Г. Г. Про демократичні традиції вітчизняного державотворення. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*: зб. наук. пр. Харків: Право, 2021. Вип. 41. С. 11-37.

48. Скуратович І. М. Адміністративно-територіальний устрій України в 1920–1930-х рр. і його впливи на організацію державного управління: історико-правове дослідження: монографія. Харків: Вид. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2004. 192 с.

49. Стефанчук Р. Традиція безперервності української державності. *Право України*. 2021. №9. С. 12-21.

50. Тимцуник В. Радянське державне управління 50-60-х років (методологічний аспект). *Збірник наукових праць УАДУ при Президентіві України*. 2003. Вип. 2. С. 8–18.

51. Тисяча років української суспільно-політичної думки: у 9 т. Київ: Дніпро, 2001. Т. 1: (X – XV ст.). 632 с.

52. Тищик Б. Перші європейські конституції України, Польщі, Франції (XVIII ст.) та їх порівняльна характеристика. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали XXVII звіт. наук.-практ. конф., 5-6 лют. 2021 р.: у 2-

х ч. / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Юрид. ф-т; голов. ред. В. М. Бурдін. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2021. Ч. 1. С. 81-86.

53. Україна. Нова епоха: 1991–2011: [часопис 20 років Незалежності] / упоряд. А. А. Кокотюха. Київ: КМ Publishing, 2011. 352 с.

54. Україна: антологія пам'яток державотворення Х–ХХ ст.: у 10 т. Київ: Основи, 2008. Т. 7: Відродження української державності. 704 с.

55. Українська державність: історико-правові нариси / за заг. ред. В. А. Смолія. Київ: Юридичне видавництво «Право України», Всеукр. правозах. організ. «Меморіал» імені Василя Стуса, 2021. 976 с.

56. Усеїнова Г. С. Адвокатура УСРР 1921–1929 років: монографія. Харків: НТМТ, 2012. 151 с.

57. Усеїнова Г. С. Становлення та розвиток судової системи України 1921–1929 років: історико-правовий аналіз. Харків: НТМТ, 2012. 275 с.

58. Чухліб Т. В. Гетьмани Правобережної України в історії Центрально-Східної Європи (1663–1713). Київ: Києво-Могилян. акад., 2004. 285 с.

59. Шигаль Д. А., Капліна В. А. Перший Курултай кримськотатарського народу 1917 року: історико-правовий аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Серія «Право». Вип. 52. Т. 1. С. 60-64.

60. Шигаль Д. А. Типологія та основні схеми періодизації історії держави і права. *Форум права*. 2011. № 1. С. 1140–1143. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11sdadip.pdf>

61. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Четверте видання. Київ: Критика, 2009. 584 с.

62. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. Київ: Генеза, 1997.

63. Lishorova K.M., Rumiantsev V.O., Sivash O.M. Ukrainian central council as revolutionary parliament of Ukraine. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*.

2021. № 28(4). С. 29-42.
<http://visnyk.kh.ua/uk/article/ukrayinska-tsentralna-rada-yak-revolutsiyny-parlament-ukrayini>

64. Omarova A.A., Honcharenko V.D., Shyhal D.A. Legal status of the union republics during the rebuilding (1985-1991). *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2022. № 29(1). С. 39-49.
<http://visnyk.kh.ua/ru/article/pravovy-status-soyuznikh-respublik-za-chasiv-perebudovi-1985-1991-rr>

Інтернет-ресурси:

1. Електронний архів-репозитарій Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/> (дата звернення: 20.08.2022).

2. Сайт «History | Твоя електронна бібліотека». URL: [History | Твоя електронна бібліотека \(uahistory.co\)](http://History|Твояелектроннабібліотека(uahistory.co)) (дата звернення: 20.08.2022).

3. «Ізборник». Українська електронна історична бібліотека. URL: <http://litopys.org.ua/mainf.htm> (дата звернення: 20.08.2022).

4. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: [Каталоги | Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського \(nbuv.gov.ua\)](http://Каталоги|НаціональнабібліотекаУкраїниіменіВ.І.Вернадського(nbu.gov.ua)) (дата звернення: 20.08.2022).

СЕНМК:

1. Стандартизований електронний навчально-методичний комплекс кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн URL: http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&task=category&id=62:kafedra-istorii-derzhavi&Itemid=151

З М І С Т

Вступ	3
<i>Модуль 1. Державно-правовий розвиток України за часів феодалізму.....</i>	<i>5</i>
<i>Модуль 2. Суспільно-політичний лад і право на українських землях під час їх перебування у складі імперій (друга половина XVII – початок XX ст.).....</i>	<i>8</i>
<i>Модуль 3. Українська держава у XX ст. – на початку XXI ст.....</i>	<i>12</i>
Список літератури.....	21

Навчальне видання

Електронне видання

**ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ»**

для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 08 «Право»
спеціальності 081 «Право»

У к л а д а ч і : ВАСИЛЬЄВ Євген Олександрович,
ГОЦУЛЯК Світлана Леонідівна,
ЄРМОЛАЄВ Віктор Миколайович,
КАЗАК Ріната Алімівна,
ЛІСОГОРОВА Катерина Миколаївна,
ОМАРОВА Айсел Азад кизи,
ПОНОМАРЬОВА Ганна Павлівна,
РУМ'ЯНЦЕВ Вячеслав Олексійович,
СТЕЦЕНКО Ніна Сергіївна,
ТУРЧІНА Марія Олегівна,
ШИГАЛЬ Денис Анатолійович

Відповідальна за випуск *Г.П. Пономарьова.*

Редактор Л. Русанова
Комп'ютерна верстка Ю. Бойко